गरिबी न्यूनीकरणमा सम्मेलन कति सार्थक

डा. डमरुबल्लभ पौडेल

सानातिना कुरा छोडेर चैत १५ र १६ गते सोल्टी होटलमा सम्पन्न लगानी सम्मेलनलाई सफल मान्नुपर्छ। नेपाल अब लगानीका लागि उपयुक्त छ भन्ने सन्देश प्रवाह गर्न सम्मेलन सफल भएको छ। सम्मेलनमा १७ वटा प्रस्ताव पनि पेस भए। वैशाख पहिलो सातासम्म लगानीको प्रस्ताव पेस गर्न समय दिइएकाले यो अझ बढ्ने अपेक्षा गर्न सकिन्छ।

नेपालमा वैदेशिक पुँजी भित्र्याउने उद्देश्यले निजी क्षेत्रबाट नेपाल उद्योग परिसंघले २०७१ र २०७३ सालमा पूर्वाधार सम्मेलनको आयोजना गरेको थियो। यसैगरी नेपाल सरकारले २०७३ सालमा लगानी सम्मेलन गरेको थियो भने २०७५ को लगानी सम्मेलन भर्खरै सकिएको छ। २०७३ सालको लगानी सम्मेलनमा करिब १४ खर्बको प्रतिबद्धता प्राप्त भए पनि यथार्थ लगानी कति नेपाल भित्रियो भन्ने तथ्यांक नभएकाले २०७५ को सम्मेलनको कारण भित्रिने तथ्यांक राख्न चनाखो हुनुपर्ने देखिएको छ।

गरिबी न्यूनीकरण गर्न, आर्थिक असमानता कम गर्न, सन् २०२२ मा अति कम विकसित राष्ट्रबाट स्तरोन्नति गर्न, २०३० सम्ममा मध्यम आय भएको मुलुक बन्न तथा एजेन्डा २०३० वा दिगो विकासका लक्ष्य हासिल गर्न हामीलाई केही वर्षका लागि लगातार दुई अंकको आर्थिक वृद्धिका लागि हामीलाई ठूलो लगानी चाहिएको छ। समृद्ध नेपाल, सुखी नेपालीको अवधारणाअनुरूप आर्थिक विकासका लागि अघि बढेको नेपाललाई उच्च आर्थिक वृद्धिका लागि उत्पादनका साधनको परिमाण र गुणस्तर वृद्धि गर्नुपर्ने आवश्यकता छ। भूमि निश्चित हुने भएकाले यसको परिमाण बढाउन सकिँदैन तर दक्ष श्रम शक्ति र उच्च प्रविधि प्रयोग गरी भूमिको उत्पादकत्व बढाउन सकिन्छ। पुँजी र प्रविधि अन्योन्याश्रित हुन्छन्। पर्याप्त पुँजी भएमा राम्रो प्रविधि भित्र्याउन सकिन्छ। श्रम शक्तिलाई रोजगार दिन तथा यसको दक्षता वृद्धि गर्न पनि पुँजीकै आवश्यकता हुन्छ।

संयुक्त राष्ट्रसंघीय व्यापार तथा विकाससम्बन्धी सम्मेलनद्वारा प्रकाशित विश्व लगानी प्रतिवेदन २०१८ अनुसार सन् २०१७ मा नेपालमा १९८ मिलियन अमेरिकी डलर वैदेशिक लगानी भित्रिएको थियो। यो वैदेशिक लगानी धेरै न्यून हो। यसै अवधिमा माल्दिभ्समा ५१७, श्रीलंकामा १३७५, बंगलादेशमा २१५२, पाकिस्तानमा २८०५, भारतमा ३९९१६ र चीनमा १३६३२० मिलियन डलर वैदेशिक लगानी भित्रिएको थियो। बंगलादेशमा चालु आर्थिक वर्षको वृद्धिदर ८ प्रतिशतभन्दा माथि हुने अनुमान हुँदा भारतमा ७ प्रतिशतभन्दा बढी र चीनमा ६ प्रतिशतभन्दा बढीको आर्थिक वृद्धि हुने अनुमान छ। ठूलो लगानीका कारण मात्र उच्च आर्थिक वृद्धि सम्भव भएको हो। नेपाली अर्थतन्त्रमा चालु आर्थिक वर्षमा करिब ६ प्रतिशत वृद्धि हुने अनुमान छ। विगत दशकको औसतको तुलनामा यो वृद्धि राम्रै मानिए पनि पर्याप्त होइन।

नेपालमा हाल लगानी र बचतबीचको अन्तर कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको अनुपातमा करिब १० प्रतिशत छ। अर्थतन्त्रमा सरकारी लगानी करिब २५ प्रतिशत र निजी ७५ प्रतिशत छ। सन् २०३० सम्ममा हामीलाई प्रति वर्ष करिब १७ बिलियन अमेरिकी डलर लगानीको आवश्यकता छ। करिब ३० बिलियन डलरको मात्र आकार भएको सानो अर्थतन्त्रमा आन्तरिक स्रोत पर्याप्त नभएकाले ठूलो वैदेशिक लगानी चाहिएको हो। उद्योग विभागका अनुसार नेपालमा क्रमशः भारत, चीन, बंगलादेश, कोरिया, फ्रान्स, जापान, अमेरिका, अस्ट्रेलिया र क्यानडाबाट सबैभन्दा बढी वैदेशिक लगानी प्राप्त भएको छ। यी मुलुकबाट प्राप्त लगानीबाट सञ्चालित करिब चार हजार परियोजनामा दुई

> लगानी सम्मेलनमा उठेका विषयलाई सम्बोधन गर्दै स्वदेशी तथा विदेशी पुँजी आकर्षित गर्न लगानीमैत्री वातावरणमा निरन्तर सुधार गर्दै लैजानुपर्छ।

लाखभन्दा बढी नेपालीले रोजगार पाएका छन्।

वैदेशिक लगानीसँगै भित्रने आधुनिक प्रविधिले उत्पादकत्व तथा श्रमिकको सीप वृद्धि गर्न राम्रो भूमिका खेल्छ। सीपसँगै श्रमिकको ज्याला दर बढ्छ। यसले स्थानीय व्यवसायलाई पनि प्रतिस्पर्धी बनाउँछ। खुला व्यापार र विश्वव्यापीकरणको जमानामा स्वदेशी उद्योगधन्दा प्रतिस्पर्धी बन्न नसकेमा बजारमा टिक्न सक्दैनन्। तसर्थ वैदेशिक लगानीलाई स्वदेशी उद्योगको विकासका लागिसमेत राम्रो अवसरका रूपमा लिने गरिन्छ। स्वदेशी र विदेशी संयुक्त पुँजीमा लगानी गर्दा स्वदेशी लगानीको गुणस्तर पनि बढ्दै जान्छ। अहिलेको लगानी सम्मेलनले यसतर्फ पनि सकारात्मक पहल गरेको देखिएको छ।

नेपाल विश्व व्यापार संगठन, साफ्टा तथा बिम्स्टेकजस्ता अन्तर्राष्ट्रिय एवम् क्षेत्रीय संगठनहरूको सदस्य छ। वर्तमान विश्वमा नेपाल पनि खुला व्यापार सम्झौताबाट बाहिर जान सक्दैन। केही समय अर्थतन्त्रलाई संरक्षणवादी नीतिको माध्यमबाट बचाउन सकिएला तर कालान्तरमा प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता विकास गरी विश्व बजारमा नगई हामीलाई सुख छैन। साथै नेपाल सदस्य रहेको संगठनमा गरिएका प्रतिबद्धता लागू गर्दै अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा निर्यात बढाउन सक्षम हुन आवश्यक छ। यसका लागि निर्यातमूलक उद्योगमा गरिने लगानीको ठूलो भूमिका हुन्छ।

लगानी सम्मेलनमा व्यक्त विचारबाट लगानी भित्र्याउने, लगानी गर्ने र नाफा वा लगानी फिर्ता लैजाने कानुन र प्रक्रियाको सरलीकरण लगानीकर्ताले चाहेको प्रस्ट भएको छ। यसका अलावा लगानी गर्नेबित्तिकै नाफा हुने निश्चित नभएकाले सुरुका केही वर्ष कर छुटलगायतका सहुलियत पनि लगानीकर्ताले चाहेका छन्। एक द्वार प्रणालीअनुसार लगानी भित्र्याउन कानुनमा सुधार भइरहेको परिप्रेक्ष्यमा नेपाल र लगानीकर्ताको देशबीच लगानी सुरक्षा र दोहोरो करमुक्ति सम्झौता, क्रेडिट रेटिङको व्यवस्था, सार्वभौम ऋण बोन्ड जारी गर्न पाउने व्यवस्था, अन्तर निकाय समन्वय र प्रशासनिक सहजता हामीलाई चाहिएको छ।

अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषका अनुसार उदीयमान अर्थतन्त्रहरूमा विकसित अर्थतन्त्रभन्दा करिब ३तीन गुनासम्म बढी आर्थिक वृद्धि हुने भएकाले यस्ता अर्थतन्त्रमा लगानीकर्ताहरू आकर्षित हुन्छन्। आर्थिक वृद्धि उच्च हुने देशहरूमा संस्थागत नाफा बढिरहेको अनुसन्धानहरूले देखाएका छन्। नेपालमा लगानीको तुलनामा औसत नाफा १० प्रतिशत मात्र भएका कारण लगानीकर्तालाई आकर्षित गर्न निकै परि श्रम गर्नुपरेको छ। अर्को कुरा भूपरिवेष्ठित मुलुक भएको कारण नेपालमा कच्चा पदार्थको आयातदेखि तयारी वस्तुको निर्यातसम्ममा लाग्ने कारोबार लागत निकै बढी भएकाले लगानीकर्ताले नेपालमा निर्यातमूलक उद्योग स्थापना गर्न गाह्रो मान्ने गरेका छन्। तसर्थ, आन्तरिक माग धान्न आयात प्रतिस्थापन गर्ने उत्पादनमूलक उद्योगलाई हामीले पहिलो प्राथमिकतामा राख्नुपर्ने देखिएको छ।

विकास सहायता वा दाताहरूले दिएको दान र सहयोगले देश धनी बन्दैन। न त विप्रेषण आर्जन गरेर नै देश धनी बन्छ। उच्च प्रतिफल दिने क्षेत्रमा गरिएको लगानीले मात्र पुँजीको निर्माण गर्न सकिन्छ। तसर्थ, लगानी सम्मेलनमा उठेका विषयलाई सम्बोधन गर्दै स्वदेशी तथा विदेशी पुँजी आकर्षित गर्न लगानीमैत्री वातावरणमा निरन्तर सुधार गर्दै लैजानु हाम्रो प्रमुख आवश्यकता हो।

विदेशी लगानी तथा प्रविधि हस्तान्तरण ऐन, औद्योगिक व्यवसाय ऐन, श्रम ऐन, आयकर ऐन, विदेशी विनिमयसम्बन्धी ऐन, कम्पनी दर्तासम्बन्धी ऐन, बौद्धिक सम्पत्ति र पेटेन्ट राइटसम्बन्धी ऐन, विशेष आर्थिक क्षेत्रसम्बन्धी ऐन, गैरआवासीय नेपालीसम्बन्धी ऐन र यी ऐनसँग सम्बन्धित नीति, नियम, निर्देशिका तथा कार्यविधि आदिले लगानीको वातावरण बनाउन मद्दत गर्छन्। यीमध्ये कतिपय संशोधन भइसकेका र कतिपय नेपाल सरकारले संशोधनको प्रक्रियामा लगेको छ। आवश्यक देखिएमा तत्काल संशोधन गर्न पनि सरकार सदैव तत्पर हुनुपर्छ। कानुनी सुधारका अलावा प्रशासनिक सुधार महत्त्वपूर्ण हुन्छ। एकल विन्दु सेवाका लागि विभिन्न निकायबाट भिन्नाभिन्नै रूपमा लिनुपर्ने सेवाहरूलाई एक द्वार प्रणालीबाट उपलब्ध गराउन प्रशासनिक प्रक्रिया निरन्तर सरलीकरण गर्दै जानु अपरिहार्य छ।

लगानीकर्तालाई आकर्षित गर्न र उनीहरूलाई राम्रो छनोटको अवसरका लागि परियोजना बैंक चाहिन्छ। नेपालमा परियोजना बैंक बनाउन अहिलेसम्म खासै नसकिए पनि विगतको लगानी सम्मेलनमा सीमित परियोजना मात्र सोकेस गरिएकोमा यसपटक लगानी बोर्डले निकै परि श्रम गरेका कारण अलि बढी परियोजनाको सोकेस गरिएको थियो। यसबाट भविष्यमा राम्रो परियोजना बैंक बनाउन सकिने सम्भावना पनि देखा पर्दै गएको छ। यो नेपालमा वैदेशिक लगानी भित्र्याउनका लागि सकारात्मक प्रयासको थालनी हो।

उत्पादनशील र उच्च प्रतिफल दिने क्षेत्रमा लगानी केन्द्रित गर्न नेपाललाई बढी लगानी आवश्यक भएको क्षेत्रमा जाने लगानीलाई बढी सहुलियत र नेपाल आफैं आत्मनिर्भर भएको तथा अनुत्पादक क्षेत्रमा जाने लगानीलाई कुनै सहुलियत नदिने व्यवस्था गर्नु पनि उत्तिकै जरुरी छ। यसका साथै लगानी सम्मेलनमा लगानी भित्र्याउन लिखित प्रतिबद्धता देखाउने लगानीकर्तालाई हाम्रा संयन्त्रहरूको प्रयोगबाट निरन्तर सम्पर्क गरी लगानी ल्याउने र यसको दुरुस्त अभिलेख राख्ने व्यवस्था पनि आवश्यक छ। यसो गर्न सके लगानी सम्मेलन २०७५ का कारण देशमा कति लगानी भित्रियो भनी प्रभाव मूल्यांकन गर्न पनि सजिलो हुन्छ।